

"egy egész kultúra mentén jelölöm ki a frontot"

Műfordítói körkérdés - Válaszol: Sava Babić műfordító

„Csak azokat az írókat fordítom, akiket én fedeztem fel, s akik közel állnak hozzám, majdhogynem a sajátjaim, akiknek a műveit szeretném, ha én írtam volna” A litera két fiatal műfordító kezdeményezésére 2008. márciusában indította útjára műfordítói körkérdéseit. Ki hogyan látja a szakmája, tágabb értelemben pedig a könyvkiadás egészének helyzetét. Most Sava Babić válaszol.

Min dolgozol épp? Érnek meglepetések?

Nemsokára befejezem Fülep Lajos válogatott tanulmányait. A könyvnek a *Művészet* címet adtam, tíz tanulmányt fordítottam le, most a *Célszerűség és művészet az építészetben* című írásán dolgozom, emellett maradt még egy utolsó tanulmány: *Rembrandt és korunk*. Valószínűleg tavaszig végzem vele. Azért valószínűleg, mert Fülep fordítása közben olyan meglepetések értek, amelyekről korábban nem tudtam. Ugyanis a válogatás több mint hatvan évnyi időszakot ölel át; akkora a különbség az írások között, hogy nem segít a szokványos módszer: ha lefordítunk tíz oldalt egy írótól, akkor már ismerjük, s nyugodt szívvel folytathatjuk tovább. Fülep esetében nem így van: minden tanulmány külön eset, nemcsak a témája miatt, hanem a fogalomhasználata, sőt a filozófiája miatt is. Innen fakad, hogy a nyelvezetük sem azonos, mintha minden szöveget egy másik ember írt volna, közben csak arról van szó, hogy sok idő telt el közöttük, s a szerző is több változáson ment át.

Ugyanakkor Fülep olyan értékes, hogy a nehézségek ellenére érdemes fordítani, meghódítani őt; a szerbeknek nincs ilyen gondolkodójuk, aki képes áttekinteni a teljes művészetet; hiszem, hogy jót fog tenni a szerb kultúrának. Fülep csupán egy azon nagy szellemek között, akikről úgy vélem, a magyar kultúra csúcsához tartoznak. Noha az utolsók között fordítom, ő az elsők között van abban a sorban, amely engem foglalkoztat, utána már a lefordított szerzők következnek, egy vagy több könyvvel: Hamvas Béla, Szabó Lajos, Tábor Béla, Weöres Sándor, Kunszt György, Miklósi Endre, Buji Ferenc, Keszegi Lajos, Forgács András, Vörös István. Ebből a sorból hátra maradt még Várkonyi Nándor, ezután teljes lesz a lista, hacsak nem élek még tovább, s hasonló új magyar írók jelentkeznek, akik engem rendkívül érdekelnek. Alig várom, hogy végezzek Fülep Lajos fordításával, hogy aztán Báthori Csaba esszéin dolgozzam; már kiválasztottam 26 esszét a nemrég megjelent könyvéből (Báthori Csaba: *Játék sötéttel II*, Napkút Kiadó, Budapest, 2007).

Kik azok, akiket fordítani szeretnél, és miért? Milyen fordítói kihívások érdekelnek elsősorban?

Csak azokat az írókat fordítom, akiket én fedeztem fel, s akik közel állnak hozzám, majdhogynem a sajátjaim, akiknek a műveit szeretném, ha én írtam volna, úgyhogy igazából valamilyen módon írom is azokat fordítás közben. Az én álláspontom az, hogy mindig az a kultúra választ, amely a fordítással átvesz bizonyos műveket, a többi eset mind mesterkélt és hiányos: a mű megjelenik a fordítás útján az új kultúrában, ám annyira idegen marad, mintha le sem fordították volna. Én csupán olvasó vagyok, kíváncsi olvasó, s ha egy mű megszólít, magamhoz ragadom és lefordítom: szükségem van rá, hozzám fordult és nekem nem szabad nem észrevennem őt. Mindegy mi az, vers, esszé, tanulmány, novella vagy regény. Szívesen elfogadom a barátok véleményét, akik egy különleges alkotásra hívják fel a figyelmem, ám ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy egyetértek majd velük, noha hálás vagyok nekik a figyelemfelkeltésért. Szubjektív vagyok? Bizony, máshogy nem is lehet.

Nekem azonban van egy értékem a többi műfordítóhoz képest. Kevés számomra csak egy művet ismerni attól az írótól, aki felcsigázott, legszívesebben a teljes életművét elolvasnám; ahhoz, hogy lefordítsak egy művet kevés csupán az írói személyiség, ismernem kell, a nyelv mellett, a teljes korszakot, a teljes irodalmat. Én egy egész kultúra mentén jelölöm ki a frontot. Ezt azért tehetem meg, mert már évtizedek óta senkit sem érdekel, mit csinálok. Valamikor azt hittem, hogy a szerkesztők képtelenek megítélni a magyar műveket, s hogy ebben rejlik a félreértés. Viszont amikor

felkínáltam a már lefordított műveket, a dolog nem változott: süketség. Ugyanakkor én nem álltam meg, annak ellenére, hogy évtizedek óta nincs szerződés, továbbra is fordítottam, a saját könyveim is egyre halmozódtak, most is több mint hatvan tételből áll a publikálatlan könyvek listája, amihez évente hozzáadok egy újabb kész munkát. Igen, bolond vagyok, hogy így dolgozom, de én dolgozom, s dolgozni fogok, amíg csak bírom szusszal.

Amellett a gondolkodói vonal mellett, amit a sajátomnak választottam és szeretném a teljes mértékben körbejárni, más írókat is fordítok, költőket, elbeszélőket, esszéistákat, regényírókat, drámaírókat. Ennek eredménye a megjelent könyvek listája, de ugyanígy azok a művek is, amelyek még kiadóra várnak, köztük pl. négy antológia is (elbeszélések, költészet, esszé és dráma).

Melyik nyelv(ek)ben érzed otthon magad? Mit jelent számodra nyelvek közt lenni?

A szerb nyelv és irodalom mellett (ami a szakmám) a magyar nyelvben egy újabb szőlőskertre találtam, ahol élvezettel dolgozom. Ez leginkább akkor hasznos, amikor összehasonlítom a két irodalom legjobb alkotásait. Azokat a csúcsoakat, melyek ismertté tették a nemzetet, s hozzájárultak az emberi fejlődéshez. A különbségek és hasonlóságok tudatosítása nem versengést, hanem a

sokszínűség felismerését jelenti, új lehetőségeket, amelyekre vigyázni kell, nehogy kihasználatlanok maradjanak. Ezért áll közel hozzám a magyar nyelv, ezért lázadok, amikor olyan magyar emberrel találkozom, aki nem ismeri a saját íróit, sőt, még csak nem is érdeklődik irántuk. Két nyelv között lenni annyi, mint látni a normalitást: a műfordító nem lehet mérgező nacionalista; sok tudásra van szüksége, kutatásra és tapintatra mindkét kultúra (vagy még több) kapcsán és tisztelni, szeretni, élvezni őket és értékeiket (ám tartózkodni kell attól a naivitástól, amely elválaszt a saját kultúrától, mintha a másik sokkal jobb lenne: a sajátot, a hazait, az anyanyelvi kultúrát soha nem szabad elhanyagolni!). Egy kultúra (irodalom) gyakran megtermékenyíti a másikat, ahogyan (leegyszerűsítve) a gasztronómiai ízek csupa felfedezetlen lehetőséget tárnak elénk, amelyek eszünkbe sem jutottak.

Beleszól-e az írásba, és ha igen, mennyire, az, hogy fordítasz, a másik nyelv(ek), a másik író(k)?

A saját könyveimben sohasem vonakodom felsorolni a hatásokat, ugyanúgy idézgetem a magyar írókat, mint a szerbeket vagy más idegeneket. Szövegeim tele vannak más gondolkodókra, a „saját” magyar irodalmamra való hivatkozásokkal. Ezzel szerintem nemcsak a két kultúrát közelítem egymáshoz, hanem az ember világnézetét, művészet- és életfelfogását is tágítom.

Valószínűleg érezni a szövegeimben, hogy magyar irodalommal és kultúrával foglalkozom, tán ezt dokumentálni is lehetne, ám ez nem az én dolgom. (Valaki esetleg ebben a rövid szövegben is felfedezi majd a magyar kapcsolatokat és viszonyokat, főleg azokkal az írókkal kapcsolatban, akiket fordítottam.)

Mitől rossz egy fordítás? Mitől jó?

Csak az emberiség nagy és kivételes alkotásait kell fordítani, azokat, amelyeket nehezen lehet túlszárnyalni. Ilyenkor a műfordítónak is a képességeihez mértén hozzá kell repülnie, megközelítenie a génuszt. Mindig könnyen látható, ki az, aki felemelkedett a fordításban, s ki szart a küblibe. A rossz fordítás szürke, annyira szürke, hogy sehogy sem javítható ki, ez az a fordítás, amitől az olvasó felveti: miért állítják azt, hogy itt nagy műről van szó? A szó szerinti, elrugaszkodás nélküli fordítás valószínűleg rossz lesz: úgy egyáltalán nem lehet dolgozni. Az a fordítás jó, amelyikkel a műfordító megkísérelte elérni a génuszt, hogy közelebb hozza az új kultúrához és az új olvasókhoz, vagy, ami még jobb, az új olvasókat a nagy műhöz. A nagy fordítás nem teljesen azonos az eredetivel, ám bátorságra van szükség,

megfontolt műveletre: alkotói háttérre (mint egykoron aranyfedezetre a pénzértékhez!).

A rossz fordítás visszhangtalanul felszívódik, mintha nem is létezett volna, sőt, különösebb kárt sem képes okozni. (Mennyi mindent elolvastunk életünk során, hogy közben alig érintett meg minket, teljes mértékben elfelejtettük azt a hatalmas irodalmat!)

*Hogyan látod a magyar fordításirodalmat, a magyar fordításkultúrát?
Mi az, aminek fordítóként a mások munkájában örülni tudsz; mi az,
ami zavar, dühít?*

Ritkán olvasok magyarra fordított műveket, esetleg folyóiratokban, könyvet csak akkor, ha az még nincs meg szerbül, s közben rendkívül fontos számomra. Az idők során a tapasztalt műfordító képes arra, hogy néhány fejezet után pontosan megsaccolja, mennyire jó a fordítás, függetlenül attól, hogy tud-e azon a nyelven, amelyről fordítottak. Számos kultúra megirigyelhetné a magyar irodalmat és annak nagyságait, akik kitartóan fordítottak, gazdagították a magyar kultúrát. Ma mi a helyzet? Attól tartok, hogy szomorú, a bestsellerek átvették a hatalmat, miközben egy hét múlva elfelejtjük őket, anélkül, hogy egyetlen egy részletet is fel tudnánk idézni belőlük.

(Orcsik Roland fordítása)

Sava Babić (?a?a ?a???), (Palics, 1934. január 27.)

Szerb író, költő, műfordító, egyetemi tanár. Szülei Hercegovinából érkeztek a Vajdaságba. 1941 ősztől magyar nyelvű iskolába járt. A nyolcosztályos gimnáziumot Szabadkán végezte. 1953-ban érettségizett, majd a belgrádi egyetem Bölcsészettudományi karán jugoszláv irodalmat tanult. Több könyvkiadónál és kulturális intézménynél dolgozott. 1974-től az újvidéki Egyetemen, majd a belgrádi Egyetemen tanított, ahol 1993-ban létrehozta a Magyar Nyelv és Irodalom tanszéket, melynek 1999-ig, nyugdíjazásáig vezetője volt. 2007. május 24-én megkapta a Magyar Köztársaság Arany Érdemkereszt kitüntetését. Saját művei mellett több mint száz magyar művet fordított szerbre. Első fordítása Cseres Tibor: Hideg napok című regénye volt. Szerbre fordította többek között Petőfi Sándor, Örkény István, Hubay Miklós, Illyés Gyula, Déry Tibor, Krúdy Gyula, **Eörsi István**, Sánta Ferenc, Csáth Géza, Kosztolányi Dezső, Göncz Árpád, Oravecz Imre, Weöres Sándor, Bodor Ádám, Szabó Lajos, Tolnai Ottó, Esterházy Péter műveit. Hamvas Béla minden ismert művét lefordította. Néhány Hamvas-mű úgy jelent meg

szerbül, hogy magyar nyelven a művet még nem adták ki. Meg nem jelent, friss fordításai közül kiemelendők Madách Imre és Márai Sándor művei (Forrás: Fenyvesi Ottó: Sava Babić Balatonfüred város díszpolgára, 2005)

Sava Babić szerb-magyar zászlóval – Léphaft Pál ajándéka

Sava Babić művei:

Na dlanu (A tenyérben), Szabadka, Osvit Kiadó, 1971
Neuspeo pokušaj de se tarabe obore (Sikertelen kísérlet a kerítés ledöntésére), Stražilovo sorozat, Újvidék, 1978
U senci knjige (A könyv árnyékában,) Stražilovo sorozat, Újvidék, 1981
Kako smo prevodili Petefija (Hogyan fordítottuk Petőfit), Matica Srepska Kiadó, Újvidék, 1985
Razabрати u pletivu (Szétválasztani a fonatot), Újvidéki Íróközösség, Újvidék, 1986
Preveseji (Fátylak), Institut za južnoslovenske jezike, Újvidék, 1989
Ljubavni jadi mladog filozofa Djerda Lukača (A fiatal filozófus, Lukács György, szerelmi bánatai), Tvoračka radionica, Belgrád, 1990
Pet više pet (Öt meg öt), Dnevnik Kiadó, Újvidék, 1990
Mađarska Civilizacija (Magyar civilizáció), Centar za geopoetiku, Belgrád, 1996
Bokorje Danila Kiša (Danilo Kiš munkássága), Umetnička Radionica, Magyarkanizsa, 1998
Granice iščezavarju, zar ne? (A határok eltűnnek, ugye?), Slobodan Mašić Kiadó, Belgrád, 1999

Hamvas hárs, Művészetek háza, Veszprém, 1999
Milorad Pavić mora pričati priče (Milorad Pavićnak van arra, hogy történeteket meséljen), a szerző egypéldányos kiadása, Belgrád, 1999
Milorad Pavić mora pričati priče (Milorad Pavićnak van arra, hogy történeteket meséljen), Stylos kiadó, Újvidék, 2000

Sava Babić műfordításai:

Bán Imre, Barta János, Czine Mihály: A magyar irodalom története (1976)
Bodor Ádám: Sinistra-körzet (2000)
Csáth Géza: Novellák és napló (1991)
Cseres Tibor: Hideg napok (1966)
Déry Tibor: Szerelem (1979)
Déry Tibor: Kedves bópeer! (1989)
Déry Tibor: Félfülű (1991)
Eörsi István: Fogadás (1986)
Eörsi István: Kihallgatás (1987)
Eörsi István: Keringő a valósággal (1989)
Eörsi István: Emlékezés a régi szép időkre (1990)
Esterházy Péter: Hrabal könyve
Esterházy Péter: A halacska csodálatos élete (2002)
Esterházy Péter: Harmonia Caelestis (2003)
Fehér Kálmán: Januári borostyán (1974)
Fehér Kálmán: Pannónia (1984)
Gál László: Mégis (1974)
Göncz Árpád: Elbeszélések és drámák (1992)
Hamvas Béla: Hyperion (1993)
Hamvas Béla: Scientia sacra I. (1994)
Hamvas Béla: Patmosz I-III (1994)
Hamvas Béla: Gond az életről (Babérligetkönyv, Világválság, Száz könyv, A bor filozófiája, Titkos jegyzőkönyv, Unicornis) (1994)
Hamvas Béla: Silentium (1994)
Hamvas Béla: Ugyanis (1994)
Hamvas Béla: Haxakümenion (1994)
Hamvas Béla: Mágia szutra (1995)
Hamvas Béla: Arkhai (1996)
Hamvas Béla: Óda a XX. századhoz (1996)
Hamvas Béla: Tabula smaragdina (1996)
Hamvas Béla: A láthatatlan történet (1996)
Hamvas Béla: Regényelméleti fragmentum (1996)
Hamvas Béla: Az öt géniusz (1996)
Hamvas Béla: Szilveszter (1996)
Hamvas Béla: Szarepta (1999)

Hamvas Béla: Scientia sacra I-II (1999)
Hamvas Béla: Karnevál I-III (1999)
Hamvas Béla: Karnevál IV-VIII (2000)
Hamvas Béla: A bor filozófiája (2000)
Hamvas Béla: Bizonyos tekintetben (2000)
Hamvas Béla: Ugyanis (2000)
Hamvas Béla: Szilveszter (2000)
Hamvas Béla: Anthologia humana (2001)
Hamvas Béla: Reći i damari (Válogatás Hamvas bölcséletéből) (2002)
Heller Ágnes: Szilveszteri symposion (1986)
Hubay Miklós: Analízis (1975)
Illyés Gyula: Ditirambus a nőkhöz (1975)
Illyés Gyula: Kháron ladikján (1988)
Kopoczky László: A ház (1971)
Kosztolányi Dezső: Esti Kornél (1999)
Kőszegi Lajos: Ne légy távol!(2001)
Lukács György: A modern dráma fejlődésének története (1978)
Lukács György: Ifjúkori művek (1982)
Lukács György: Intim dráma (1985)
Lukács György-Eörsi István: Életrajz magnószalagon (1986)
Majtényi Mihály: A száműzött (1975)
Majtényi Mihály: Élő víz (1975)
Oravecz Imre: Halászóember (2000)
Örkény István: Macskajáték (1973)
Pap József: Sebzett szárny (1975)
Popper Leó: Esszék és kritikák (1989)
Róheim Géza: Csurunga népe (1994)
Sáfrány Imre: Menetelés (1971)
Sánta Ferenc: Ötödik pecsét (1988)
Szabó Lajos: Theocentrikus logika (1999)
Szeli István: Székács József és műve (1986)
Tolnai Ottó: Versek (1990)
Weöres Sándor: A teljesség felé (2000)
Szerelem magyar módra (Magyar elbeszélések, 1998)
Az ember, az asszony és a bűn (Magyar írók biblikus írásai, 2000)